

**SANAT TARİHİ – MİMARLIK TARİHİ ARASINDAKİ DEĞİŞEN
İLİŞKİLERİN SİVİL KONUT MİMARİSİ ARAŞTIRMALARI
BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ / AN EVALUATION OF
THE CHANGING RELATIONS BETWEEN ART HISTORY AND AR-
CHITECTURAL HISTORY IN THE CONTEXT OF THE RESEARCH IN
VERNACULAR DOMESTIC ARCHITECTURE**

Kemal Reha KAVAS*

Özet

Batı'daki tarihsel gelişimi içerisinde mimarlık tarihi, genellikle sanat tarihinin bir alt alanı olarak görülürken özellikle son elli yıl içerisinde tarih yazıcılığında ortaya çıkan kuramsal yaklaşımlar ile mimarlık tarihi sanat tarihinden farklılaşan ve özelleşen bir disiplin olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu yazıda sanat tarihi ve mimarlık tarihi arasında zaman içerisinde ortaya çıkan ve gelişen ilişkiler özetlenmekte ve sözü edilen farklılaşma ve özelleşme, ana hatları ile dünya genelindeki sivil konut mimarisi araştırmaları bağlamında açıklanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Sanat Tarihi, Mimarlık Tarihi, Tarih Yazıcılığı, Sivil Mimari, Konut Mimaris

Abstract

Through its historical development in the West, architectural history was generally considered to be a sub-field of art history. However, especially during the last fifty years, the emerging approaches in historiography have made it possible to regard architectural history as a gradually differentiating and specializing discipline. This article summarizes the changing historical relations between art history and architectural history and explains the above mentioned differentiation and specialization in the context of the research in vernacular domestic architecture around the world.

Keywords: Art History, Architectural History, Historiography, Vernacular Architecture, Domestic Architecture

* Öğr.Gör. Dr. Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Mimarlık Bölümü, 07058, Kampus / ANTALYA, kemalkavas@akdeniz.edu.tr

1.GİRİŞ VE PROBLEMİN TANIMI

Tarih ve sanat tarihi ile kıyaslandığında yeni ortaya çıkmış bir disiplin olan mimarlık tarihinin tanımlanması mimari kültür, tarih ve sanat tarihi arasındaki ilişkilerin incelenmesiyle ortaya konabilir. Mimarlık tarihinin metodolojik çerçevesini anlayabilmek için tarih yazıcılığında geliştirilen kuramsal yaklaşımların incelenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yazı, tarih yazıcılığında ve tarihsel bilginin kavramsallaştırılmasında ortaya çıkan değişimlerin sanat tarihi-mimarlık tarihi arasındaki ilişkiye olan etkilerini incelemektedir¹. Bu etkiler tarihsel yerleşim merkezlerindeki sivil konut mimarisi araştırmalarında yoğun olarak kendini hissettirmektedir.

Burada sırasıyla tarihsel metnin (historical narrative) inşa sürecindeki temel özellikler incelenerek sanat tarihi ve mimarlık tarihi arasında geçmişte kurulan metodolojik benzerlikler ana hatlarıyla tartışılmaktadır. Geleneksel Avrupa-merkeziyetçi (Eurocentric) yaklaşımlarda tarihsel metnin kurgusunu oluşturan “Kanon” kavramının mimarlık tarihi ve sanat tarihi arasındaki bağın oluşumundaki rolü vurgulanmaktadır. Daha sonra Avrupa-merkeziyetçi (Eurocentric) ve Kanoncu (Canonic) yaklaşımların zayıflamasına paralel olarak mimarlık tarihinin farklılaşan ve özelleşen bir disiplin olarak ortaya çıkışı incelenmektedir. Bu noktada sivil konut mimarisi sözü edilen geleneksel yaklaşımların zayıfladığı noktalarda ortaya çıkan ve daha önce değeri ihmal edilmiş alternatif bir bağlamı örneklemektedir. Sonuç olarak bu tarihsel inceleme ışığında sivil konut mimarisi araştırmalarının mimarlık tarihi disiplini açısından gelecekteki önemi değerlendirilmektedir.

2. SANAT TARİHİ-MİMARLIK TARİHİ ARASINDAKİ METODOLOJİK BAĞ

Özellikle mimarlık eğitim programlarında ele alındığı hali ile mimarlık tarihi alanı genellikle Batı merkezli “Kanon” fikri üzerine inşa edilmiştir². “Kanon” kavramı sanat tarihi ve mimarlık tarihinin ortak bir niteliği olarak görülmektedir. Sanatsal ve mimari formların kronolojik bir doğru üzerine oturtulan bir evrim mantığına göre sınıflandırılması Hegelci İdealizme dayanan bir yaklaşımdır. Buna göre tarihsel formları az gelişmişten çok gelişmişe doğru değiştiren akıllı bir iç mekanizma olduğu iddia edilmektedir³.

1. E. A. Ergut-B. T. Özkaya, “Mapping Architectural Historiography”, D. Arnold- E. A. Ergut-B. T. Özkaya (Ed.) *Rethinking Architectural Historiography*, Routledge Yayınları, Londra, 2006.
Yazarlar mimarlık tarihinin nispeten yeni bir disiplin olduğunu göstermek için 1990’ların sonuna kadar mimarlık tarihi yazıcılığına odaklanan yayınların çok sınırlı olduğuna değinmektedirler.
2. Bu makalede sanat tarihi ve mimarlık tarihi arasındaki tarihsel ilişkinin tartışılmasında ve bu konudaki bibliyografya oluşumunda ODTÜ Mimarlık Tarihi Doktora Programında Doç.Dr. Belgin Turan Özkaya ve Doç. Dr. Elvan Altan Ergut tarafından verilen AH 601 (Critical Review in Architectural History) adlı dersin katkısı olmuştur. Tarih yazıcılığında kuramsal gelişimlerin sanat ve mimarlık tarihi üzerindeki etkileri hakkındaki verimli tartışmalar ve değerlendirmeler için Sn. Doç.Dr. Ergut ve Sn.Doç. Dr. Özkaya’ya teşekkürlerimi sunarım. Konunun sivil konut mimarisi araştırmalarıyla ilişkilendirilmesi ise bu makalenin yazarının sivil konut mimarisi alanında yaptığı çalışmalar içerisinde gerçekleşmiş ve zaman içerisinde yazar tarafından bir makale olarak sunulması uygun görülmüştür.
3. S. Bozdoğan, “Architectural History in Professional Education: Reflections On Postcolonial Challenges to the Modern Survey”, *Journal of Architectural Education*, 52, 4, 1999, s. 208-210

Hatta, Alina Payne'ın da ifade ettiği gibi bu ortak yöntem doğrultusunda sanat tarihi, mimarlık tarihinin sağladığı tarihsel malzemeden fazlasıyla yararlanmıştır.⁴ Örneğin *Barok*, *Rokoko* ve *Neo-Klasik* gibi Stilistik periyot kurgusunda sanat tarihi en çok mimarlığın tarihsel malzemesinden faydalanmıştır.

Dolayısıyla sanat ve mimarlık tarihi yazıcılığında geleneksel olarak hâkim olmuş yöntem ve buna paralel olarak gelişen “Kanon” fikri sanat tarihi ve mimarlık tarihi disiplinleri arasındaki metodolojik bağın temel kavramlarını oluşturmaktadırlar. Sanat tarihi ve mimarlık tarihini ortak bir problematik üzerinde buluşturan geleneksel yöntem ve kavramlar aşağıdaki bölümlerde daha detaylı incelenmektedir.

2.1. İnşa Edilen bir Kurgu olarak Tarihsel Metin

Arnold'un da ifade ettiği gibi, tarih geçmişin günümüzün felsefi öncelikleri penceresinden şekillendiği bir değerlendirme sürecidir.⁵ Tarih bitmiş bir son ürün değil güncel olanak ve önceliklere göre değişen bir süreçtir. Buna göre tarihçi, tarihsel metin oluştururken geçmiş ile günümüz arasında bir “diyalog” kurar. Bu diyalogun kurulması kuramsal bir inşa sürecini gerektirdiğinden tarihsel metin statik bir olgu olmayıp güncel önceliklere ve değişken bilgi – belge düzeylerine göre sürekli olarak yeniden inşa edilmektedir⁶.

Mimarlık tarihinin zaman içerisindeki gelişimini daha iyi anlayabilmek için sanat tarihi ve mimarlık tarihi arasında 18. ve 19. yüzyıllarda güçlenen bağın sanat ve mimariye ilişkin tarihsel metinlerin Batı Aydınlanması perspektifinden inşa edilmesiyle oluştuğunu görmek gerekmektedir. Her iki disiplinin tarihsel gelişiminin belirli bir noktadaki hâkim metodolojik yaklaşım, bu iki disiplini ortak bir problematik etrafında birleştirmiştir.

2.2. Tarihsel Metnin İnşasında Kurgusal Öğelerin Rolü

Sanat ve mimarlığın tarihsel malzemeleri çoğunlukla dağınık parçalar halindedirler. Bu zorluğa en iyi örnek arkeolojik kazı buluntularına dayalı sanat ve mimarlık tarihi araştırmalarıdır. Bu dağınık malzemeyi kullanarak bilimsel yargılara varmak uzmanlık ve yöntem gerektirmektedir. Tarihsel metin zaman içerisinde parçalara ayrılmış yazılı, görsel ve fiziksel kanıtlardan tutarlı bir bütün oluşturma uğraşının ürünü olarak görülebilir. Dolayısıyla, Iggers'ın Hayden White'a referansla ifade ettiği gibi, tarihsel metin oluşturmak için parçaları tutarlı bir bütün halinde birleştirmeye yarayan “kurgusal öğelere” (fictional element) ihtiyaç duyulmaktadır⁷.

Tarihsel metnin güncel bağlama göre inşa edilen bir kurgu olarak kavramsallaştırılması

-
4. D. Porphyrios, “Notes on a Method”, *Architectural Design Profile: On the Methodology of Architectural History*, 1981, s. 97
 5. A. Payne, “Architectural History and the History of Art: A Suspended Dialogue”, *Journal of the Society of Architectural Historians*, 58:3, 1999, s. 294-295
 6. D. Arnold, “Reading the Past: What is Architectural History?”, *Reading Architectural History*, Routledge, London ve New York, 2002, s.1
 7. H. Conway ve R. Roenisch, *Understanding Architecture, an Introduction to Architecture and Architectural History*, Routledge, 1994, s.28

19. yüzyıl tarih yazıcılığının objektif tarihsel bilgi iddiasını çürütmektedir⁸. Dolayısıyla tarihin herhangi bir döneminde üretilmiş olan bir tarihsel metin kendi bağlamı içerisinde gelişen bir kurgu olarak değerlendirilmeli ve düşünsel inşa süreçlerini etkileyen temel düşünce ve kavramlar bu gözle araştırılmalıdır.

2.3. Tarihsel Metinde Kurgusal Öge olarak “Kanon”

Yukarıdaki düşünceyle, sanat tarihi ve mimarlık tarihini 18. ve 19. yüzyıllar boyunca bütünleştirmiş olan tarihsel metin kurgusunun Avrupa-merkezli bir Kanon fikri üzerinde inşa edildiği kabul edilmelidir.

Sözü edilen Kanon düşüncesi, Fernie’ye göre, temelde iki tarih yazıcılığı modelinden türemiştir⁹. Birinci model, Giorgio Vasari’nin (1511-1574) Rönesans döneminde ortaya attığı “döngü” (cycle) modelidir. Buna göre sanatsal üretimdeki kalite, tarihin değişik devirlerinde zirveye ulaşır, daha sonra duraklayarak düşüşe geçer ve en dip noktaya varduktan sonra tekrar yükselişe geçer¹⁰. İkinci model ise Aydınlanma döneminde ortaya atılan doğrusal gelişim modelidir. Doğrusal gelişim veya evrim modeli, Alman filozofu G.W.F. Hegel’in (1770-1831) “Zeitgeist”¹¹ kavramının Avusturyalı sanat tarihçisi Alois Reigl (1858-1905) tarafından “Kunstwollen”¹² kavramı ile sanatsal üretime uyarlanmasıyla oluşmuştur¹³. Bu modelde sanatsal ve mimari formlar kronolojik bir doğru üzerinde çağın imkanlarına göre sürekli gelişmektedirler. Her iki modelde de “döngü” veya “doğru” üzerinde belirli tarihsel noktaları temsil eden örnek sanatsal veya mimari ürünler seçilmiş ve bu seçkinin oluşturduğu kümeler sanatın ve mimarlığın “Kanonu” olarak kabul edilmiştir.

Sonuçta Avrupa merkezli bir düşünceyle ve tarihte doğrusal gelişimin sadece Avrupa kıtasında olduğu iddiasıyla tarihte öne çıkan sanatçı veya mimarlar tarafından üretilen eserlerden Kanon seçkileri oluşturmak sanat ve mimarlık tarihinin çıkış noktalarındaki hâkim yön-

8. G. G. Iggers, “Introduction”, *Historiography in the Twentieth Century: From Scientific Objectivity to the Postmodern Challenge*, Wesleyan University Press, Hanover, Londra, 1997, s. 2-3
9. G. G. Iggers, “Introduction”, *Historiography in the Twentieth Century: From Scientific Objectivity to the Postmodern Challenge*, Wesleyan University Press, Hanover ve Londra, 1997, s. 3.
Iggers 19. yüzyıl profesyonel tarih yazıcılığının kurucusu olarak Alman tarihçisi Leopold von Ranke’yi (1795-1886) görmektedir çünkü 19. yüzyılda objektif olarak mutlak doğru tarihsel bilgiye ulaşabileceği ve tarihsel metin tarafından geçmişin olduğu gibi temsil edilebileceği düşüncesini sistemli olarak ilk ortaya koyan tarihçi von Ranke’dir.
10. E. Fernie, “Introduction: History of Methods”, *Art History and Its Methods: A Critical Anthology*, Phaidon Press, Hong Kong, 1995 s.14-15
11. E. Fernie, “Introduction: History of Methods”, *Art History and Its Methods: A Critical Anthology*, Phaidon Press, Hong Kong, 1995 s.11-15
Fernie’nin verdiği örnekte, Rönesans bağlamı içerisindeki tarih yazıcılığı bakış açısıyla antik Doğu Akdeniz uygarlığı ve Roma dönemlerinde sanat zirveye ulaşmış, geç antik dönemde duraklamaya geçmiş, Orta Çağ’da en kötü dönemini yaşadıkten sonra Rönesans ile tekrar yükselmiştir.
12. K. Lowith, *From Hegel to Nietzsche: The Revolution in Nineteenth Century Thought* (Almanca’dan İngilizce’ye D.E. Green tarafından çevrilmiştir), Columbia University Press, New York, 1991
Almanca *Zeit* (zaman) ve *Geist* (ruh) kelimelerinin birleşimi ile çağın ruhu anlamında kullanılan Zeitgeist, belirli bir tarihsel dönemde belirli bir toplumun kültürel, politik vb. bağlamını oluşturan düşünce iklimini nitelenecek için geliştirilmiştir.
13. P. Crowther, “More than ornament: the significance of Riegl,” *Art History* 17, 1994, pp. 482-94. Riegl’e göre *Kunstwollen*, belirli bir milletin veya dönemin sanatındaki stilistik gelişimleri dönemin kültürel bağlamına göre tetikleyen genel eğilimdir.

tem olmuştur. 20. yüzyıldaki düşünsel değişimler ile sorgulanan bu yöntem günümüzde bile etkisini sürdürmektedir. Dolayısıyla “Kanon” tarihsel metin inşasında sıkça kullanılmış bir kurgusal öge olarak görülebilir çünkü tarihin birbirinden kopuk dönemlerindeki sanat ve mimarlık ürünleri Kanon’un öngördüğü “döngü” veya “doğru” modelleri etrafında birleştirilmekte ve tutarlı bir tarihsel metin oluşturulduğu iddia edilmektedir.

3. SANAT TARİHİ – MİMARLIK TARİHİ ARASINDAKİ METODOLOJİK BAĞIN ZAYIFLAMASI

20. yüzyılın başlarından itibaren sanat tarihi ve mimarlık tarihi arasındaki bağ zayıflamaya başlamıştır.¹⁴ Mimarlık tarihinin farklı bir disiplin olarak gelişiminde rol oynayan etkenler aşağıda incelenmektedir. 20. yüzyılda mimarlık tarihini derinden etkileyen ve dönüştüren düşünsel gelişmeler olmuştur. Burada ana hatlarıyla kısaca özetlenecek olan bu gelişmeler başlı başına diğer bir makalemin konusu olacaktır.

3.1. Mimarlık Tarihi Disiplinin Periyodik Bütünlüğünü Yitirmesi

20. yüzyıl başlarında mimariyi sanat yerine daha çok teknoloji ile özdeşleştiren mimarlık kuramının penceresinden bakıldığında mimarlığın “modern” ve “modern öncesi” dönemlerdeki tarihsel malzemeleri farklı değer yargılarıyla sınıflandırılmıştır. Geçmiş ile modern mimarideki gelişmeler arasında kurulan diyalog sonucunda ortaya çıkan mimarlık tarihi yazıcılığı uyarınca özellikle A.B.D.’de modern mimarlığın tarihi sanat tarihi bölümleri programlarının dışında bırakılmıştır.¹⁵ Avrupa ve A.B.D.’de Sanayi Devrimi öncesi mimarlığı sanat tarihi programlarına konu olmaya devam ederken mimarlık tarihi periyodik olarak parçalara ayrılmış ve modern mimarlık farklı platformlarda ele alınmaya devam etmiştir. Modern mimarlık ve çağdaş gelişmeler A.B.D.’de *Oppositions*, *Assemblage*, *MIT* ve *Princeton Architectural Press* gibi önde gelen mimarlık dergilerinin konuları olmuştur. Bu durum sanat tarihi – mimarlık tarihi arasında daha önce güçlü bir şekilde var olan ortak problematiği zayıflatarak oluşan ayırımın derinleşmesine yol açmıştır.

3.2. “Mimari Form”un “Otonom” olduğu Kabulünün Reddedilmesi

Daha önceki bölümde (2.2.) ifade edildiği gibi mimarinin dağınık bir yapı arz eden tarihsel malzemesinden tarihsel genellemelere varmak için “kurgusal öğelere” (fictional element) başvurulmuştur.¹⁶ Batı dünyasında Rönesans ve Aydınlanma dönemlerinde ve özellikle son elli yıl içerisinde sanat tarihi ve mimarlık tarihinde oturmuş olan Avrupa-merkeziyetçilik, Batı Kanonuna odaklanma, ünlü sanatçı – mimar figürlerinin bireysel yaratıcılıklarını ve onların anıtsal ölçekteki eserlerini öne çıkarma, ve mimari form üretiminin otonom olduğunu kabul etme gibi yargılar sorgulanmaya ve terk edilmeye başlanmıştır.¹⁷ Mimari formun ve

14. E. Fernie, “Introduction: History of Methods”, *Art History and Its Methods: A Critical Anthology*, Phaidon Press, Hong Kong, 1995 s.11-15

15. A. Payne, “Architectural History and the History of Art: A Suspended Dialogue”, *Journal of the Society of Architectural Historians*, 58:3, 1999, s. 292-295

16. A. Payne, “Architectural History and the History of Art: A Suspended Dialogue”, *Journal of the Society of Architectural Historians*, 58:3, 1999, s. 294

17. G. G. Iggers, “Introduction”, *Historiography in the Twentieth Century: From Scientific Objectivity to the Post-modern Challenge*, Wesleyan University Press, Hanover, Londra, 1997, s. 2-3.

tarih içerisindeki değişiminin otonom bir süreç olduğunun reddedilmesinin temelinde 2.3.'de değinildiği gibi tarih yazımında Kanon kavramının kurgusal ögelik vasfını yitirmesi bulunmaktadır.

Buna paralel olarak, mimarının estetik otonomiye ifade eden bir obje olarak sadece form açısından analiz edilmesi terk edilmeye başlanmış ve mimarının ürettiği sosyal, kültürel, ekonomik ve politik bağlamların etkileri sorgulanmaya başlamıştır.

3.3. Avrupa-Merkeziyetçiliğin Reddi ve Alternatif Bağlamlar

Çağımızda küreselleşmeyle sonuçlanan süreçte kültürler arasında oluşan diyaloglar Avrupa-merkeziyetçi düşüncenin reddedilmesine yol açmaktadır. Mimarlık tarihinde buna paralel olarak gelişen bir başka özellik ise disiplinler arası çalışmaların kazandığı önemdir.

Bozdoğan'ın da ifade ettiği gibi, mimarlık tarihi, Batı Kanonunun yıkılarak dünyanın dört bir yanındaki kültürlerin de incelenmeye değer olduğunun ispatı için çok uygun bir alan olarak ortaya çıkmıştır. Buna göre “doğrusal”, “homojen” ve “evrensel” olma iddiasındaki mimarlık tarihi yazımı çağın gereksinimlerini karşılayamamaktadır¹⁸. “Doğrusallık,” Aydınlanma'dan kalan sürekli gelişim ve evrim iddiasını temsil ettiğinden teknolojik gelişim vurgusuna dayanan bu iddianın doğru olmadığı özellikle iki dünya savaşı deneyimi tarafından gösterilmiş ve geçerliliğini yitirmiştir. “Homojenlik” ise sadece Batı'nın tarihine odaklanmayı yeterli gördüğünden çağımızın kültürler arası diyalog ortamında geçerliliğini yitirmiştir. Dolayısıyla sadece Batı'ya odaklanarak “evrensel” olma iddiası da ortadan kalkmış bulunuyor.

4. MİMARLIK TARİHİ'NİN FARKLILAŞMASI VE ÖZELLEŞMESİNDE SİVİL KONUT MİMARİSİ ARAŞTIRMALARININ YERİ

Yukarıda ifade edilen değişimler aynı zamanda sanat tarihi için de geçerli olmuştur. Dünyanın dört bir yanındaki Batı dışı kültürlerin sanatsal üretimleri eşit derecede incelenmeye değer konular olarak görülmeye başlanmıştır. Burada sanat tarihindeki gelişmelerin detaylarına girmeyip, sadece 20 yüzyıldaki gelişmelerin sanat tarihi ve mimarlık tarihi arasında Aydınlanma'dan beri süregelen sıkı ilişkinin kırılmasına yol açtığı tespitini yapmakla yetinilmektedir. Burada sadece sivil konut mimarisi araştırmalarının bu gelişmelere yaptığı katkının kuramsal boyutu incelenecektir.

4.1. “Sıradan” Yapıların ve Yerleşim Alanlarının Kazandığı Önem

Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısındaki mimarlık tarihi yazıcılığı hakkında yapılan araştırmalar, mimari kanon seçkilerinin çoğunlukla tarihsel bağlamın eksik veya yanlış algılanmasına yol açtığını ortaya çıkarmıştır.¹⁹ Bunun sebebi, tutarlı bir Kanon oluşturma çabasında seçilen çerçeveye uymayan yapıların seçkinin dışında bırakılmasıdır. Hangi kuramsal temele dayandırılırsa dayandırılınsın bu tür bir yaklaşım keyfidir çünkü dışladığı mimari örnekler sanki tarihte hiç var olmamış gibi değerlendirilmektedir.

18. S. Bozdoğan, “Architectural History in Professional Education: Reflections On Postcolonial Challenges to the Modern Survey”, *Journal of Architectural Education*, 52, 4, 1999, s. 208-210

19. S. Bozdoğan, “Architectural History in Professional Education: Reflections On Postcolonial Challenges to the Modern Survey”, *Journal of Architectural Education*, 52, 4, 1999, s. 213

Mimarlık tarihinin sürekli tekrarlarına gelmiş belli başlı mimari eserlerle sınırlı kalmasından duyulan rahatsızlık, öncelikle A.B.D.’de 20. yüzyılın ortalarından itibaren dile getirilmeye başlanmıştır.²⁰ Tarihsel yapı çevrelerinin büyük bir oranını temsil eden konutların, günlük yaşamın geçtiği ticari alanların ve kırsal yapıların da mimarlık tarihi açısından önemli olmaları gerektiği vurgulanarak tapınak, saray vb. gibi Kanonlarda yer alan kalıplaşmış seçkilerin ötesine geçilmesi ihtiyacı hatırlatılmıştır (Bkz. 2.3. ve 3.2.).

Bu çerçevede “sıradan” olarak nitelendirilmiş konut yapılarının incelenmesi en az “şaheser” olarak görülmüş ünlü yapıların incelenmesi kadar önem kazanmıştır.²¹ Mimarının üretildiği sosyal, kültürel, ekonomik ve politik bağlamların etkileri sorgulanmaya başlandıkça günlük yaşamın mimarisi daha çok ilgi uyandırmaya başlamıştır (Bkz. 3.2.).

Günlük yaşamın mimarisinin keşfedilmesi mimarlığın sosyal içeriğini daha doğru algılayabilmek için bir anahtar olarak görülmüştür. Kentsel çevredeki anonim yapı stokunu anlama ve açıklama çabası özellikle 1960’lardan itibaren İngiltere’de Reyner Banham, A.B.D.’de John Maass gibi mimarlık tarihçilerinin çalışmalarında öne çıkmıştır²².

Bakış açısındaki bu değişimlerle mimarlık tarihi yazımına da yeni amaçlar yüklenmeye başlamıştır. Örneğin Stieber’a göre, kalıplaşmış sanat tarihinde sanat tarihçisinin görevi bireysel deha ve tekil anıtları kronolojik ve stilistik kriterler uyarınca tasnif etmek iken günümüzde bu yaklaşım terk edilmeli ve bunun yerine “objeler, onların üreticileri ve tüm bunların sosyal süreçlerle ilişkilerine” odaklanılmalıdır.²³ Bir sonraki bölümde de anlatıldığı gibi artık mimarlık tarihinde önemli olan nokta, tekil şaheserler veya objeler değil bunları üretildikleri kültürel yapı içerisinde kavrayabilmek ve tarihsel bağlamına oturtmaktır. Bu noktada, ülkemizdeki geleneksel konut örnekleri, sivil mimari üretim süreçlerini düzenleyen kullanıcı – yapı ustası ilişkilerinin derinlemesine araştırılması için zengin bir potansiyele sahiptir²⁴. Bugüne kadar az sayıda araştırmacı tarafından ele alınan bu konu gelecekte mimarlık tarihi açısından yeni bir çalışma alanı olarak görülebilir²⁵.

20 H. Conway ve R. Roenisch, *Understanding Architecture, an Introduction to Architecture and Architectural History*, Routledge, 1994, s.39

21. T. F. Hamlin, “Some Necessary but Still Unwritten Architectural Histories,” *The Journal of the American Society of Architectural Historians*, vol.2, no.2, Nisan 1942, s.28

22. B. Allsopp, *The Study of Architectural History*, New York: Praeger Publishers, Inc., 1970, s.62

23. D. Watkin, *The Rise of Architectural History*, The University of Chicago Press, Chicago, 1980, s.185

24. N. Stieber, “Space, time and architectural history,” in *Rethinking Architectural Historiography*, D. Arnold, E. A. Ergut and B. T. Özkaya eds. London and New York: Routledge, 2006. s. 175

25. Bu nokta, mimarlık tarihinde “hamilik” kavramını ile sivil mimari örnekleri bağlamında ele alan bir bildirimde vurgulanmıştır.

K. R. Kavas, “ ‘Hamilik’ Kavramının Vernaküler Mimarlık Gelenekleri Kapsamında Değerlendirilmesi,” 6. Doktora Araştırmaları Sempozyumu, Ankara, ODTÜ Mimarlık Tarihi Lisansüstü Programı, 03-04 Aralık 2009 Bu bildirimde mimarlıkta hamilik kavramını şimdiye dek üzerinde yeterince durulmamış bir tarihsel bağlamda tartışmaktadır. Hamilik çalışmalarının alışlageldik çerçevesi mimarlık tarihinin Kanonlarını oluşturmuş olan anıtsal yapıların üretim süreçleriyle sınırlı kalmıştır. Eğer hamilik daha genel bir düzeyde mimari üretim sürecinde tasarımcı ve kullanıcı arasındaki ilişkiler olarak tanımlanırsa, alternatif bağlamlarda da tartışılabilir. Bu çalışmada, geçtiğimiz yüzyılda mimarlık tarihinin kapsamını genişleten ve dönüştüren yeni bakış açılarının ışığında, hamilik kavramının alışlageldik Kanonların dışında kalmış olan kırsal ve sivil mimari gelenekler bağlamında tartışılması gerektiği vurgulanmaktadır.

4.2. Kültürel Tarih Vurgusu

Kalıplaşmış mimarlık tarihi yaklaşımlarında yapı tekniklerinin fiziksel açıklamaları, yöresel verilerin yüzeysel değerlendirmesi ve plan tipolojileri kurgulanmasının ötesine geçilememiş ve mimarinin kültürel içeriğini yeterince araştıramamıştır²⁶. Tarihsel mimari malzemenin bolluğuna karşın bu yapının kapsadığı kültürel kalıplara odaklanılmaması mimarlık tarihi araştırmacılarını daha çok tipolojik ve morfolojik çalışmalara sevk etmiştir. Bu çalışmalardaki eksiklik, sivil konut mimarisinin insan yapısı ve doğal çevre tutarlılığının temelindeki bir kültürel öge olarak açıklanamaması olmuştur. Sivil konut mimarisi araştırmaları kapsamında mimarlık tarihinin kültürel tarihin bir boyutu olarak algılanmasına duyulan ihtiyaç, sanat tarihinin tipolojik analizleriyle bütünleşen geçmişteki yöntemlerin tavsiye edilmesini hızlandırmıştır. (Bkz. 2.3.) 4.1.'de örnek olarak verilen mimarlık tarihi çalışmalarında kültürel tarih vurgusunun etkisi güçlü bir şekilde hissedilmektedir.

Disiplinler arası çalışmalarda ortaya çıkan kültürel tarih araştırmalarında sivil konut mimarisi örneklerinin merkezi konumu vardır.²⁷ Konut mimarisi, arkeoloji, etnoloji, antropoloji, sosyal tarih, kent tarihi ve mimarlık tarihi gibi birçok disiplinin ortak çalışma alanı haline gelmiştir. Mimarlık tarihinde kültürel yapıya odaklı konut araştırmalarının hedeflenmesi metodolojik tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Tekeli'ye göre mimarlık tarihindeki kalıplaşmış yaklaşım olan tarihsel örneklerin kronolojik bir dizgeye oturtulması yöntemi yerine "mikro-analiz" adı verilen açıklayıcı bir perspektiften yaklaşılmalıdır. Bu yöntem ile çalışmanın yapıldığı özgün bağlama odaklanılarak belirli bir zaman-mekân tarifi içerisindeki kültürel yapı ve bununla özdeşleşen mimari ifade biçimleri araştırılmalıdır.

Yukarıda ifade edilen mimarlık tarihindeki kültür odaklı gelişim, geçmişteki Avrupa-merkezli bakış açılarının zayıflanmasına da yol açmaktadır (Bkz. 3.3.). Dünyanın dört bir yanında yerel coğrafi şartlara uyumlu olarak şekillenmiş olan özgün konut mimarisince temsil edilen kültürel gelenekler yeni araştırma alanları olarak dikkat çekmiştir. Geçmişin Avrupa-merkezli yaklaşımı, Batı dışı kültürlerin mimarilerini "ilkel" (primitive) olarak gördüğü halde, bugün Batı'da da bu önyargılı yaklaşım terk edilmekte ve her kültürel gelenek, insanlığın ortak mirası açısından eşit değere sahip ve eşit miktarda araştırılmaya değer çalışma alanları olarak görülmektedir²⁸.

26. Anadolu geleneksel konut mimarlığında yapı ustası – kullanıcı ilişkilerine değinen sınırlı sayıdaki çalışmalardan biri Cengiz Bektaş'a aittir. Bkz. C. Bektaş, *Halk Yapı Sanatı*, Literatür Yayıncılık Ltd.Şti., İstanbul, 2001

27. G. Asatekin, *Kullanıcının Korumadaki Rolü: Anadolu'daki Geleneksel Konut Mimarisinin Değerlendirilmesi İçin Bir Öneri / The Role of the Inhabitant in Conservation: A Proposal for the Evaluation of Traditional Residential Architecture in Anatolia*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ömür Bakrer, ODTÜ Restorasyon Anabilim Dalı, Ankara, 1994, s. 1

Bu yargı ülkemizdeki çalışmalar tarafından da doğrulanmaktadır. Asatekin'in de ifade ettiği gibi tipoloji Anadolu'daki geleneksel konut mimarisi araştırmalarında öne çıkan metot olmuştur. Asatekin'e göre "çağdaş Türkiye'deki geleneksel konut mimarisi birçok disiplinin ilgi alanına girmektedir" fakat mimari çalışmalarda genelde "tipolojinin konusu" olarak ele alınmıştır.

28. İ. Tekeli, 'Thoughts on the Historiography of Housing,' trans. Erhan Acar, in *Tarihten Günümüze Anadolu'da Kent ve Yerleşme / Housing and Settlement in Anatolia, A Historical Perspective*, Yıldız Sey ed. Tarih Vakfı Yayınları, 1999, s.6-7

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu yazıda ortaya konan mimarlık tarihi disiplini içerisindeki yöntemsel dönüşümlerde sivil konut mimarisi araştırmalarının sahip olduğu önem ortaya çıkmaktadır. Özellikle son elli yıl içerisinde tarih yazıcılığında ortaya çıkan kuramsal yaklaşımlar ile mimarlık tarihi sanat tarihinden farklılaşan ve özelleşen bir disiplin olarak değerlendirilmeye başlanmış ve sivil konut mimarisi araştırmaları bu yeni düşünce iklimine en uygun alanlardan biri olarak öne çıkmıştır. Dünya genelindeki mimarlık tarihi çalışmalarında görülen bu ortak dönüşüm geleneksel konut mimarisi örnekleri açısından son derece zengin olan ülkemiz için de büyük bir öneme sahiptir. Sivil konut mimarisinin bir kültürel öge olarak açıklanması konusundaki çalışmaların artarak ve detaylanarak devam etmesi, mimarlık tarihinin kendi yöntemini geliştirebilen özelleşmiş bir disiplin olarak gelişmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- B. Allsopp, *The Study of Architectural History*, New York: Praeger Publishers, Inc., 1970.
- G. Asatekin, *Kullanıcının Korumadaki Rolü: Anadolu'daki Geleneksel Konut Mimarisinin Değerlendirilmesi İçin Bir Öneri / The Role of the Inhabitant in Conservation: A Proposal for the Evaluation of Traditional Residential Architecture in Anatolia*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Tez Danışmanı: Prof.Dr. Ömür Bakırer, ODTÜ Restorasyon Anabilim Dalı, Ankara, 1994.
- D. Arnold, "Reading the Past: What is Architectural History?", *Reading Architectural History*, Routledge, London ve New York, 2002.
- C. Bektaş, *Halk Yapı Sanatı*, Literatür Yayıncılık Ltd.Şti., İstanbul, 2001.
- S. Bozdoğan, "Architectural History in Professional Education: Reflections On Postcolonial Challenges to the Modern Survey", *Journal of Architectural Education*, 52, 4, 1999, s. 208-210.
- H. Conway - R. Roenisch, *Understanding Architecture, an Introduction to Architecture and Architectural History*, Routledge, 1994.
- P. Crowther, "More than ornament: the significance of Riegl," *Art History* 17, 1994, s. 482- 94
- E. A. Ergut- E.ve B. T. Özkaya, "Mapping Architectural Historiography", D.Arnold- E.A. Ergut- B.T. Özkaya (eds.) *Rethinking Architectural Historiography*, Routledge, Londra, 2006.
- E. Fernie, "Introduction: History of Methods", *Art History and Its Methods: A Critical Anthology*, Phaidon Press, Hong Kong, 1995 s.11-15.
- T. F. Hamlin, "Some Necessary but Still Unwritten Architectural Histories," *The Journal of the American Society of Architectural Historians*, vol.2, no.2, Nisan 1942, s. 24-29.
- G. G. Iggers, "Introduction", *Historiography in the Twentieth Century: From Scientific Objectivity to the Postmodern Challenge*, Wesleyan University Press, Hanover, Londra, 1997, s. 2-3.

- K. Lowith, *From Hegel to Nietzsche: The Revolution in Nineteenth Century Thought* (Almanca'dan İngilizce'ye D.E. Green tarafından çevrilmiştir), Columbia University Press, New York, 1991.
- A. Payne, "Architectural History and the History of Art: A Suspended Dialogue", *Journal of the Society of Architectural Historians*, 58:3, 1999, s. 294-295.
- D. Porphyrios, "Notes on a Method", *Architectural Design Profile: On the Methodology of Architectural History*, 1981.
- N. Stieber, "Space, time and architectural history," in *Rethinking Architectural Historiography*, D.Arnold, E. A.Ergut and B.T.Özkaya eds. London and New York: Routledge, 2006. s. 171-182.
- İ. Tekeli, 'Thoughts on the Historiography of Housing,' trans. Erhan Acar, in *Tarihten Günümüze Anadolu'da Kent ve Yerleşme / Housing and Settlement in Anatolia, A Historical Perspective*, Yıldız Sey ed. Tarih Vakfı Yayınları, 1999.
- D. Watkin, *The Rise of Architectural History*, The University of Chicago Press, Chicago, 1980.